

Constantin I. STAN

FRANȚA ÎNTRE DOUĂ REVOLUȚII 1830-1848

France between two revolutions. 1830-1848

Abstract: The author refers to the causes and internal and external consequences of the French revolution of 1830, as well as to the predominant ideologies and ideologists that influenced French politics in the first half of the 19th century.

Keywords: France, revolution, royalty, political life, Fr. Guizot, A. de Tocqueville.

*

După înfrângerea lui Napoleon Bonaparte survenită la Waterloo, pe 3 iulie 1815, trupele prusiene și engleze, urmate de cele rusești și austriece, au invadat Franța, unde au stat o perioadă de trei ani. Reacțiunea nobiliară și clericală a trecut imediat la acțiune. Acum a avut loc o răzbunare sângeroasă îndreptată împotriva militanților Revoluției și ai Imperiului, cunoscută sub numele de *Teroarea albă*. Ea a luat o mare amploare în sudul Franței, fiind încurajată și susținută de regele Ludovic al XVIII-lea. Noul suveran păstrează componența Camerei Deputaților, în care ultraregaliștii erau majoritari. Acest fapt a dus la instituționalizarea amintitului val de teroare prin crearea unor tribunale excepționale, cu scopul de a-i judeca pe partizanii lui Napoleon I de la 1815. Cea mai ilustră victimă a *terorii albe* a fost mareșalul Ney (1769-1815), unul din cei mai cunoscuți și mai apreciați comandanți de armate ai lui Napoleon I. El a fost condamnat la moarte de Camera Pairilor, sub motivul că a trecut de partea împăratului revenit în Franța din exil. Executarea mareșalului Ney a avut loc în data de 7 decembrie 1815. În întreg teritoriul regatului francez s-au pronunțat aproape 100.000 de condamnări pentru delictive politice¹.

Împotriva acestei politici sângeroase s-au pronunțat numeroși oameni politici ai vremii. Cunoscutul doctrinar al liberalismului, Fr. Guizot, a căutat să demonstreze, într-o lucrare publicată la Paris în 1822, că măsurile violente promovate cu asiduitate de guvernul „Restaurației” lui Ludovic al XVIII-lea nu erau potrivite, deoarece societatea a progresat și nu mai putea accepta asemenea metode. Ele nu pot să obțină rezultatul al cărui mijloc sunt menite a fi: „Moartea unui dușman, scria el în 1822, nu mai este astăzi decât cea a unui om, ea nu tulbură și nici nu slăbește partidul pe care-l slujea, dacă puterea este limitată din acest motiv se

---

¹ Dumitru Almaș, Constantin N. Velichi, Alexandru Vianu, Camil Mureșan ș.a., *Manual de istorie universală modernă*, vol. I/2, București, 1971, p. 101.

înșeală, pericolul rămâne același, căci nu era provocată de acest om”². În noile împrejurări, pedeapsa cu moartea devenea, pe bună dreptate „un anacronism periculos”. În concepția aceluiași controversat om politic, dezvoltarea vieții politice moderne ducea la creșterea simultană a acțiunii puterii asupra societății și a influenței societății asupra puterii: „dacă publicul se amestecă mai mult în treburile guvernului, acesta acționează și asupra unui cu totul alt public și puterea a crescut ca și liberalismul”³.

Burghezul este reprezentantul noii clase. În concepția lui Guizot, el este angajat și în cele mai înalte afaceri, are o viață dinamică spre deosebire de nobil, dar și în activitatea politică. Cuvinte precum *rațiune de stat*, necesitate politică, ce îl frapau adesea ca niște cuvinte obscure, „trezesc în el idei care-l liniștesc, sentimente care-l tulbură”⁴.

Elementele revoluționare au încercat să dea însă o lovitură de stat. În 1820, nepotul regelui Ludovic al XVIII-lea, ducele de Berry, a fost asasinat de un anume Louvel, dar nu s-a putut realiza o ridicare la luptă a populației. Moartea fostului împărat Napoleon Bonaparte, survenită la 5 mai 1821, în insula Sfânta Elena, unde fusese exilat de englezi, a constituit și ea o puternică lovitură pentru bonapartiști. Fostul împărat a devenit acum „un personaj legendar, al cărui nume era sinonim cu libertatea”⁵.

Existau, din păcate, mulți oameni blazați, sceptici, care nu mai aveau speranțe într-o schimbare în bine a regimului. Tânărul dramaturg Prosper Mérimée scria, la 21 septembrie 1823, lui Joseph Lingcy următoarele: „Nu mă îndoiesc că vom cuceri Cadix-ul, căci prințul generalisim și cocarda albă vor determina acele automate cu zece bani pe zi, care se numesc francezii, să facă orice. Trebuie să fii de acord că e jalnic să trăiești într-o vreme atât de jalnică precum a noastră. Generația care se ridică e de acum coruptă. Iezuiții se și pregătesc să ne convertească odraslele. Nici o speranță de libertate! O țărături din Ohio, când vă voi revedea?”⁶.

Sfânta Alianță își impusese punctul de vedere, reacțiunea triumfase, Franța fusese admisă în sistemul de congrese al acestui organism la conferința ținută la Aix la Chapelle în 1818, când a participat și ministrul englez de Externe Robert Stuart Castlereagh, care a înțeles mai bine decât ceilalți oameni politici din insulele britanice că nou creatul echilibru european în 1815 avea să necesite o supraveghere atentă. Șeful diplomației de la Londra a crezut că găsise o soluție pe care Marea Britanie o putea sprijini, pentru a nu trece de o serie de întâlniri, de discuții ale miniștrilor de externe ai celor patru învingători și nu avea nici un caracter obligatoriu. Cabinetul britanic a refuzat însă să-l lase pe lordul Castlereagh să nu mai participe la alte congrese ale Sfintei Alianțe, la Troppau în 1820, la Laibach în

² Cf. Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, traducere de Mona și Sorin Antohi, București, 1992, p. 145.

³ *Ibidem*, p. 146.

⁴ *Ibidem*; F. Guizot, *De la peine de mort en matière politique*, Paris, 1822, p. 11.

⁵ Jacques Bainville, *Istoria Franței*, vol. II, în românește de Petru Manoliu, București, [f.a.], p. 160.

⁶ Prosper Mérimée, *Corespondență*, prefață și traducere de Ion Brăiescu, București, 1973, p. 26.

1821 și la Verona în 1822⁷. Politica de neimplicare directă a Angliei în politica europeană continua.

Profitând de situația favorabilă existentă, Ludovic al XVIII-lea a trecut la epurarea administrațiilor centrale și locale de elemente partizane Revoluției și lui Napoleon Bonaparte. Ulterior, suveranul, sfătuit de Decozes, a dus o politică mai moderată, dar acum era prea târziu, deoarece popularitatea regelui scăzuse mult, el fiind considerat drept un reprezentant al Sfintei Alianțe⁸. El a murit, de altfel, în august 1824, iar la tron i-a succedat fratele său, contele d'Artois, sub numele de Carol al X-lea. Noul suveran era un reprezentant de seamă al ultraregaliștilor, manifestându-și deplinul atașament față de Vechiul Regim, fapt pentru care a cerut să fie uns ca rege la Reims⁹.

Carol al X-lea a luat măsuri în favoarea aristocrației, dând celebra lege a „miliardului emigranților prin care toți cei care au fost deposedați de bunuri în timpul Revoluției urmau să fie despăgubiți. El a câștigat, de asemenea, concursul ultraregaliștilor, prin așa numita *Lege a votului dublu*, deoarece, potrivit ei, un sfert de electori, adică cei care plăteau impozitul cel mai mare, puteau să voteze de două ori. În felul acesta se putea asigura alegerea unei majorități conservatoare.¹⁰ Totuși, la alegerile parlamentare din anul 1827, liberalii au obținut victoria, care a fost sărbătorită pe tot cuprinsul țării. La Paris, în timpul acestor manifestări antiguvernamentale, au avut loc ciocniri între populație și armată. În zilele de 19-20 noiembrie 1827 pe străzile principale ale capitalei au apărut baricade. Datorită frământărilor populare, regele se vede nevoit să aducă la conducerea guvernului un regalist mai moderat în persoana contelui de Martignac. Noul șef al cabinetului a luat o serie de măsuri anticlericale, fapt care i-a nemulțumit pe înalții ierarhi ai bisericii catolice. Aceștia l-au acuzat pe noul premier că le subminează autoritatea. De aceea, pe 9 august 1829 contele Martignac a trebuit să demisioneze. În locul lui, șeful statului a încredințat puterea unui ultraregalist convins, prințul Jules Polignac, un vechi și credincios colaborator al său. Evenimentul a generat numeroase manifestații de protest pe tot cuprinsul țării, dar mai ales la Paris¹¹.

Regele Carol al X-lea a încercat timp de un an o politică de compromis, care nu a putut însă să reziste unor atacuri conjugate din partea ultraregaliștilor, care îi reproșau că este prea concesiv, și ale liberalilor, nemulțumiți că regele nu încearcă să promoveze o politică mai radicală, să întărească democrația. În aceste condiții, monarhul s-a decis să utilizeze forța, refuzând luarea unor măsuri de conciliere. El a dizolvat Camera Deputaților și a convocat noi alegeri parlamentare, dar la această consultare a electoratului, liberalii triumfă din nou.

⁷ Sir Charles Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh*, vol. II, London, 1931, p. 366; vezi și Henry Kissinger, *Diplomația*, ed. a III-a, traducere de Mircea Ștefancu și Radu Paraschivescu, București, 2007, p. 77.

⁸ Paul Gaffarel, *Histoire contemporaine (1789-1884)*, Paris, 1885, p. 94.

⁹ Vezi Max Tachel, *Réstaurations, Révolutions Nationalité (1815-1870)*, Paris, p. 173.

¹⁰ Jean Carpentier, François Lebrun (coord.), *Istoria Franței*, Iași, 2001, p. 279.

¹¹ *Ibidem*; vezi și Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei. Naționalismele și concertul European. Secolul XIX (1815-1919)*, Iași, 1998, p. 38.

Văzând că nu-și poate impune politica de desființare a monarhiei constituționale, regele a elaborat și publicat, pe 25 iulie 1830, patru ordonanțe: una prin care se dizolvă iarăși Camera, alta menită să reformeze regulamentul alegerilor, a treia care stabilea data alegerilor, iar ultima referitoare la suspendarea libertății presei. Potrivit ultimei ordonanțe, „libertatea presei periodice se suspendă [...]. În consecință nici un jurnal și organ politic sau semiperiodic, apărut sau în curs de apariție, indiferent de obiectul și natura sa nu va putea apărea fie la Paris, fie în departamente, decât cu autorizația, care se poate obține de la noi, elaborată separat pentru autori și pentru editori. Această autorizație va trebui reînnoită la fiecare trei luni”¹².

Publicarea celor patru ordonanțe a inflamat spiritele populației deja nemulțumite, deoarece producția scăzuse față de anul precedent cu 10%, salariile s-au diminuat, o serie de întreprinderi au fost închise, ducând la mărirea șomajului. La Paris sunt organizate baluri de caritate, unde deseori s-a strigat: „Trăiască Napoleon al III-lea!” sau „Trăiască Republica!”¹³.

La 27 iulie 1830, ziarele interzise de guvern au apărut, dar au fost confiscate imediat de către comisarii de poliție. Organizațiile secrete clandestine cu originea în francmasonerie încep să acționeze¹⁴. Proprietarii întreprinderilor industriale au oprit lucrul. Criza se adâncea tot mai mult. Muncitorii ies în stradă alături de funcționari și studenți. Garda Națională era acum reînființată. Fiul lui Napoleon Bonaparte, fostul rege al Romei, duce de Reichstadt, a aflat despre evenimentele care se derulau în țara sa natală. Făcând portretul acestui vlăstar imperial, un biograf al său, Octav Aubry, consemna peste ani următoarele: „Avea 57 de ani și era în plinătatea stăpânirii sale. Fusese grațios, galant, monden, suplu, frumos. Timpul, grijile l-au făcut țeapăn, aspru. Figura lui palidă, cu fruntea care se înălța sub buclele tot mai rare, nu înfățișa decât un surâs silit”¹⁵. Cunoscutul scriitor afirma, mai departe, că ducele de Reichstadt era interesat de a prelua coroana Regatului Franței, dar nu a reușit acest lucru, deși în hexagon mai existau încă susținători ai lui Napoleon I, pentru că „Metternich îl are în mâinile sale și va ști să-l țină bine”¹⁶.

Baricadele se înălțau cu repeziciune, mai ales în cartierele de est ale Parisului. Armata guvernamentală trimisă sub comanda generalului Martment să înăbușe avântul populației era total insuficientă, căci număra doar 12.000 de oameni. Soldații nu erau însă dispuși „să lupte împotriva poporului care arborează peste tot drapelul tricolor”¹⁷. În multe locuri, militarii au fraternizat cu protestatarii.

¹² Camil Mureșan (coord.), *Culegere de texte pentru istoria universală. Epoca modernă*, vol I, 1640-1848, București, 1973, pp. 219-220.

¹³ F.G. Dreyfus, J. Jourcin, P. Thibault, P. Milza (editori), *Istoria universală*, vol. 3, Larousse, București, 2006, p. 130.

¹⁴ Max Tacel, *op. cit.*, p. 152.

¹⁵ Octav Aubry, *Regele Romei (Ducele de Reichstadt)*, traducere de Sergiu Milorian, București, [f.a.], p. 286.

¹⁶ *Ibidem*, p. 289; vezi și C.I. Stan, *Istoria modernă universală*, vol. II (1815-1918), Galați, 2007, p. 36.

¹⁷ Jacques Madaule, *Istoria Franței. De la Ludovic al XIV-lea la Napoleon al III-lea*, vol. II, București, 1973, p. 277.

Răscoala populației pariziene capătă în scurt timp un caracter de masă, astfel că aproximativ 80.000 de revoluționari se confruntau cu puține forțe de poliție și militare. În aceste condiții, trupele au fost nevoite să se retragă, datorită blocajelor generate de baricade, aflate aproape la tot pasul. În 29 iulie, palatele Luvru și Tuileries cad în mâinile răsculaților, care pun stăpânire pe întregul Paris¹⁸. Soarta regelui Carol al X-lea era astfel pecetluită. De teama avântului populației, în data de 30 iulie 1830, el a abdicat, trecând drepturile și prerogativele sale monarhice asupra unicului său nepot, ducele de Bordeaux. Ludovic Filip de Orléans a fost proclamat „locotenent general al Regatului”. În această calitate, el trebuia să guverneze Franța până la majoratul noului rege, care avea atunci vârsta de 10 ani. Ducele de Orléans avea însă posibilitatea să preia tronul Franței, Camera Deputaților oferindu-i acest prilej. El a declarat deputaților, potrivit unui biograf al lui Talleyrand, că va răspunde numai după ce se va consulta cu bătrânul și experimentatul om politic. Acesta l-a sfătuit să accepte tronul Franței. Sfatul lui Talleyrand a pus astfel capăt tuturor șovăielilor prințului¹⁹. În amintirile împerejurări, Ludovic Filip de Orléans a primit coroana Regatului francez sub numele de Ludovic Filip I²⁰. Noul suveran a venit pe valul popular. Locuitorii Parisului erau în plină agitație. Un martor ocular descrie astfel evenimentele, care se derulau cu repeziciune în acele zile tumultuoase: „Scene de violență se petreceau la tipografiile jurnalelor. Comisarilor de poliție au spart mașinile de imprimat, dar tipografiile ca și mulțimea se mutau în alt loc și își continuau activitatea. Deodată un regiment al gărzii regale își părăsește locul de lângă Palatul Regal, înaintează la trap în coloană de asalt în toată lungimea străzii Saint Honoré [...]. În acest moment câțiva tineri se postează înaintea trupei: «Sunteți frații noștri – strigau ei soldaților, sunteți francezi! Nu veți trage în francezi, în frații voștri» [...]. Pe loc pornește o salvă de foc și moartea seceră mai mulți privitori. Imediat din ferestrele vecine de la etajul întâi până la acoperiș, focuri de puști și pistoale, țigle, mobile se încrucișează venind să se sfarme în capul soldaților [...].

La orele 5 dimineața toate străzile erau pline de luptători, într-un număr mai mare ca în ajun. La fiecare pas se vedeau grupuri care comentau faptele de vitejie la care asistaseră. Jurnalele erau deja afișate la toate colțurile de stradă [...]. Din toate părțile apăreau cete de câte 300-400 oameni bine înarmați, îndreptându-se în direcția în care se găseau elvețienii sau gărzile regale.

M-am întors fuga să alarmez pe cei din imobilul unde locuiam și cu toții luarăm direcția străzii Tournon pentru a dezarma o cazarmă de jandarmi. Aceștia nu au curajul să reziste și ne cedează până la urmă carabinele și săbiile lor în număr de patru sute²¹.

Situația devenea tot mai tensionată. La 2 august 1830, Carol al X-lea a abdicat definitiv și a fugit în Anglia împreună cu întreaga familie. Ludovic Filip I a avut și concursul bătrânului revoluționar La Fayette, simbolul viu al revoluției de la 1789, care, înfășurat într-un frumos drapel tricolor, se întâlnește la primăria Parisului

¹⁸ S. Berstein, P. Milza, *op. cit.*, p. 41.

¹⁹ E.V. Tarle, *Talleyrand*, ed. a III-a, București, 1962, p. 265.

²⁰ Vezi Pierre Gaxotte, *Histoire de Français*, Paris, 1972, p. 716.

²¹ C. Mureșan (coord.), *op. cit.*, p. 222.

cu ducele de Orléans. Cu acest prilej, noul suveran al Franței a lansat o proclamație către popor, asigurându-l că drepturile și libertățile cetățenești vor fi garantate, monarhia constituțională se va menține, iar „pe viitor, Carta va fi un adevăr”²². În entuziasmul general care domnea atunci, Ludovic Filip I îmbrățișează pe eroul independenței americane. Mulțimea de curioși aplaudă satisfăcută acest sărut istoric, care, după spusele cancelarului Metternich, „a înăbușit republica”²³.

Proclamarea lui Ludovic Filip I ca rege al Franței a reprezentat un succes al marii burghezii industriale și financiare. S-a evitat astfel riscul declanșării unui război civil. Parlamentul și-a recâștigat rolul de putere legislativă. Pe 7 august 1830, Camera Deputaților a venit în întâmpinarea dorințelor populației, a înlăturat cenzura, redând deplină libertate presei, a dizolvat tribunalele excepționale. Tot acum s-a abrogat legea votului dublu și a fost lărgit dreptul de inițiativă. Drepturile și libertățile cetățenești erau recunoscute și garantate. În anul 1831 au fost votate și alte legi complementare deosebit de importante. Astfel, s-a aprobat o nouă lege electorală care lărgea dreptul de vot, întrucât censul pentru alegători a scăzut de la 300 la 200 de franci, iar impozitul destinat parlamentarilor s-a micșorat de la 1.000 la 500 de franci. S-a hotărât, totodată, abolirea eredității titlului de pair. Numărul alegătorilor a crescut simțitor, ajungând acum la 200.000 de persoane²⁴. Totuși, votul rămânea încă cenzitar. Aparatul de stat a fost și el epurat de nobilii reacționari. Libertatea cuvântului, a persoanei, a întrunirilor erau respectate. Totuși, în 23 octombrie 1833, s-a constituit la Paris *Societatea drepturilor omului*, care își propunea legiferarea votului universal, libertatea consiliilor comunale, un sistem modern de educație publică, organizarea creditului de stat, emanciparea clasei muncitoare prin diviziunea mai bună a muncii, garantarea și respectarea dreptului de asociere, instituirea generală a juriului. Pe plan internațional, programul pe care îl analizăm își propunea înfăptuirea „unei federații a Europei fondată pe comunitatea principiilor care derivă din suveranitatea poporului, pe libertatea absolută a comerțului și pe egalitatea în raporturile reciproce”²⁵.

După revoluția din iulie 1830, economia Franței a prosperat, datorită unor măsuri protecționiste. Astfel, industria siderurgică a cunoscut o dezvoltare impetuoasă. Dacă în 1819 Franța producea 110.500 tone de fontă cu ajutorul cărbunelui de lemn, la 1842 producția a crescut de aproape trei ori, până la 297.174 tone. Cel mai mare salt a cunoscut producția de fontă realizată cu ajutorul coșului, de la doar 2.000 tone în 1819 la 102.282 tone în 1842. Aceeași impetuoasă dezvoltare a înregistrat și producția de fier cu ajutorul huilei, de la 1.000 tone în 1819 la 175.824 tone în 1842²⁶. Progrese însemnate a cunoscut și industria textilă. În 1831, de pildă, în industria mătășii lucrau peste 30.000 de muncitori. Cel mai mare centru al acestei ramuri era Lyon-ul. Aici a izbucnit însă o puternică răscoală a țesătorilor. Garda Națională din oraș a intervenit și a reprimat mișcarea, care luase o

²² E.V. Tarle, *op. cit.*, p. 265.

²³ S. Berstein, P. Milza, *op. cit.*, pp. 42-43.

²⁴ J. Madaule, *op. cit.*, p. 262.

²⁵ C. Mureșan, *op. cit.*, pp. 228-229; Louis Blanc, *Histoire des dix ans*, vol. IV, Paris, 1846, pp. 113-114.

²⁶ C. Mureșan (coord.), *op. cit.*, p. 224; Cf. și “Revue des deux mondes”, vol. II, 1844, pp. 721-722.

importantă amploare. Deviza lucrătorilor era: „Să trăim muncind ori să murim luptând”²⁷.

Revoluția franceză de la 1830 a arătat vocația revoluționară a poporului francez. Ea a răsturnat dinastia impusă cu forța acestei țări de către armatele străine cu un deceniu și jumătate în urmă. Acțiunea din Paris a dat o puternică lovitură sistemului de tratate internaționale semnate la Viena în 1815 și Sfintei Alianțe, care nu a putut să intervină în derularea evenimentelor. Ordinea instaurată la 1815 de puterile învingătoare în războaiele napoleoniene și păzită până atunci cu multă strășnicie, începea să se prăbușească²⁸. Ea a creat îngrijorare în cadrul monarhiilor feudalo-absolutiste din Europa apuseană. Unul din artizanii aranjamentelor de la Viena, derulate cu un deceniu și jumătate în urmă, cancelarul Metternich, potrivit unuia din biografi săi, Constantin de Grunwald, „este prăbușit pe biroul său. A leșinat? A avut un atac? Este chemat doctorul. Acesta se repede și constată, spre marea lui mirare, că pulsul prințului este absolut normal. Gânditor, Metternich îl privește în ochi și îi zice: «Munca întregii mele vieți este distrusă»”²⁹.

Revoluția pariziană aprinde brusc scânteia, ilustrând astfel teoria atât de dragă cancelarului austriac: cea a „contaminării revoluționare”. Flăcările ei se răspândesc destul de repede în Belgia, teritoriile poloneze, dar și în statele italiene ori Spania.

Belgia s-a desprind de Olanda în vara anului 1830. La 25 august, locuitorii Bruxelles-ului au ridicat baricade după modelul Parisului. Capitala Belgiei este evacuată de trupele olandeze până la 27 septembrie 1830, cu excepția portului Anvers. La Bruxelles s-a constituit un guvern provizoriu și a fost convocat un Congres Național, care a elaborat o constituție democratică între noiembrie 1830 și februarie 1831³⁰. Această lege fundamentală a statului belgian a fost socotită cea mai liberală din Europa acelei vremi. Ea s-a inspirat din libertățile tradiționale existente în Țările de Jos și din Carta franceză din 1830 semnată de Ludovic Filip I. Documentul avea la bază principiul separației puterilor în stat și avea în vedere organizarea democratică a Regatului belgian³¹.

Franța a salutat cu entuziasm evenimentele care se derulau la Bruxelles, iar o parte însemnată a opiniei publice franceze solicita anexarea acesteia. Ludovic Filip și-a dat însă seama că tronul său este destul de fragil. El l-a trimis în acest scop pe vestitul Talleyrand la Londra, cu misiunea de a se realiza în înțelegere cu englezii. Delegatul Franței a avut o întrevvedere cu ducele de Wellington, hotărându-se de comun acord convocarea unei conferințe europene care să reglementeze problema belgiană³². Această conferință a debutat la Londra în data de 4 noiembrie 1830, la ea participând marile puteri ale Europei: Anglia, Franța, Prusia și Rusia. Ea a recunoscut în numele Europei independența Belgiei, adăugându-i și un statut de

²⁷ C. Mureșan, (coord.), *op. cit.*, pp. 225-225; vezi și Louis Blanc, *op. cit.*, vol. III, Paris, 1846, pp. 45-46.

²⁸ Camille Jullien, *Extraits des historiens François du XIXe siècle*, Paris, 1894, p. 201.

²⁹ Constantin de Grunwald, *Metternich*, traducere de Titina I. Călugăru, București, [f.a.], p. 268.

³⁰ Nicolae Ciachir, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, București, 1997, p. 60.

³¹ C. Mureșan (coord.), *op. cit.*, pp. 229-230.

³² Jean Orioux, *Talleyrand. Sfînxul neînțeleș*, București, 1974, p. 506.

neutralitate perpetuă, garantată de toate statele. Regele Franței, Ludovic Filip I a refuzat oferta belgienilor de a accepta coroana Belgiei pentru cel de-al doilea fiu al său, ducele de Namours. El a fost însă de acord cu acceptarea candidaturii prințului Leopold de Saxa-Coburg, proclamat rege al Belgiei în iunie 1831. Acesta din urmă s-a căsătorit, totuși, cu una din fiicele lui Ludovic Filip, prințesa Louisa de Orléans.³³

Sub impulsul revoluției franceze din iulie 1830, s-au organizat acțiuni similare și în cadrul statelor italiene la sfârșitul anului 1830 și începutul celui următor. Cele mai multe dintre aceste state erau conduse în mod absolutist. Nobilimea și clerul controlau viața politică, având principalele funcții în stat. Poliția secretă aflată în slujba Austriei, cenzura din ce în ce mai aspră, autoritatea clericală frâneau orice inițiativă spre emancipare socială și națională³⁴.

Primul oraș care s-a răsculat a fost Bologna, unde în 5 februarie 1831 vicereatul pontifical a fost constrâns să predea puterea unei comisii provizorii. Frământări similare au avut loc la Parma, unde conducătoarea orașului, ducesa Maria Luiza a părăsit în grabă localitatea, precum și în Modena sau Toscana. În primăvara anului 1831, 10.000 de soldați austrieci au reocupat Parma, Modena și statele pontificale, unde prințul Ludovic Napoleon, nepotul împăratului, care a venit să lupte alături de liberalii italieni, a fost salvat în urma intervenției episcopului de Spoleto, care va deveni papă sub numele de Pius al IX-lea. Câteva luni mai târziu, o nouă revoltă duce la reocuparea Bologniei, în timp ce francezii s-au instalat aici pentru a menține echilibrul de putere în Peninsula italică³⁵.

Revoluționarii italieni își puneau mari speranțe în Franța. La Paris, exilații italieni au creat o *gintă* eliberatoare a Italiei. Regele Ludovic Filip și membrii guvernului său nu au fost de acord să sprijine militar pe revoluționarii din peninsula. Casimir Perier a declarat că „noi nu dăm nici unui popor dreptul să ne forțeze să luptăm pentru cauza lui, iar sângele francezilor nu aparține decât Franței”. Această atitudine îi dă mână liberă cancelarului Metternich să intervină și să restabilească ordinea în statele italiene și suveranitatea prinților considerați legitimi³⁶.

Cu toate acestea, în noiembrie 1831, revoluționarul Giuseppe Mazzini (1805-1872) a lansat manifestul care anunța formarea organizației *Tânăra Italie*. Documentul preciza în primul articol că noua asociație are ca scop de a „confraterniza italienii uniți prin legea progresului și a datoriei”. Apelul evidențiază faptul că „Italia este menită să constituie o singură națiune, că ea poate realiza acest lucru prin forțe proprii”. Manifestul *Tânăra Italie* vede în noul stat italian o republică democratică, în care „oamenii să fie liberi, egali și frați”. G. Mazzini își justifică punctul de vedere prin faptul că în statele din peninsula „nu există o aristocrație onorabilă, puternică, în stare să intermedieze între tron și națiune”. Autorul documentului aprecia, totodată, că „nu există nici o dinastie conducătoare a

³³ S. Berstein, P. Milza, *op. cit.*, p. 45.

³⁴ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 74; vezi și Andriana Stiles, *Unificarea Italiei. 1815-1870*, București, 1998, p. 10.

³⁵ *Ibidem*; Constantin de Grunwald, *op. cit.*, p. 264.

³⁶ Giuliano Procacci, *Istoria italienilor*, cuvânt înainte de Șerban Papacostea, București, 1975, p. 310; S. Berstein, P. Milza, *op. cit.*, pp. 47-48.

principiilor italieni” care să poată ocupa tronul. El evidențiază că tradiția italiană este republicană, „republicane sunt marile noastre amintiri, republican este progresul națiunii”³⁷.

Ideile republicane se mențin și în Franța, deși monarhia era destul de puternică. Renumitul dramaturg francez Prosper Mérimée îi scria doamnei Marguerite Chardon Ancelot, soția scriitorului Arsène Ancelot, pe 29 decembrie 1830: „Ai aflat probabil cum eu unul din cei 60.000 am salvat patria miercurea trecută de cinci sau șase sute de ștrengari majoritatea plăcintari și cocoșați, care vroiau să o transforme în republică. Drept preț pentru eroismul meu m-am ales cu acest guturai”³⁸. După moartea ducelui de Reichstadt, survenită în anul 1832, moștenitorul numelui napoleonian a devenit un nepot al împăratului, Carol Ludovic, Napoleon Bonaparte, fiul lui Ludovic, regele Olandei, fratele lui Napoleon I și al Hortensiei de Beauharnais, fiica împărătesei Josephine³⁹. În epocă și după aceea, Ludovic Napoleon a fost caracterizat ca fiind „un tânăr obscur, a cărui existență abia era cunoscută”⁴⁰. Acesta a fost format de La Bos, care a dezvoltat la el un spirit metodic, organizat, inoculându-i în același timp pasiunea pentru studiu, cercetare, dar și gustul de a scrie.

Ca să-și lărgescă orizontul de cunoaștere, în 1834, tânărul Ludovic Napoleon a întreprins o serie de călătorii în Europa. El a poposit mai întâi în Italia, unde moare fratele său, după care ajunge pe pământul Franței, dar nu primește autorizație de ședere aici, fiind expulzat. În final se stabilește în Elveția, unde a intrat într-o școală militară, iar după dobândirea cetățeniei elvețiene este avansat mai întâi locotenent și apoi căpitan în armata țării cantoanelor, fiind numit în regimentul de artilerie din Berna. La 20 octombrie 1836, Ludovic Napoleon Bonaparte a încercat la Strasbourg o primă lovitură de stat. Tentativa a eșuat, iar tânărul ofițer aventurier a fost arestat și încarcerat. Din ordinul regelui Ludovic Filip de Orléans, care nu dorea să facă un martir din nepotul lui Napoleon I, acesta este eliberat și obligat să părăsească Franța la 21 noiembrie. Viitorul împărat Napoleon al III-lea s-a îmbarcat forțat pe un vas cu destinația S.U.A. Vasul a făcut însă o lungă escală la Rio de Janeiro, iar abia pe 30 martie 1837 a ajuns în portul New York. Între timp, o curte de jurați din Strasbourg l-a achitat. Ludovic Napoleon Bonaparte nu a rămas prea multă vreme pe pământ american, în iulie același an ajungând la Londra, iar apoi s-a îndreptat spre Elveția, unde mama sa, grav bolnavă avea să moară la scurt timp după aceea. Din Elveția, pleacă la Londra, iar aici a plănuit organizarea unor noi comploturi. Mai întâi a încercat o lovitură de stat la Lille, unde trebuia să fie antrenată garnizoana locală, acțiune care nu a reușit⁴¹. Cu toate acestea, Ludovic Bonaparte nu renunță la planurile sale himerice, iar pe 6 august 1840 a încercat o nouă lovitură de stat, debarcând cu un grup de câțiva zeci de oameni înarmați în

³⁷ Bogdan Murgescu (coord.), *Istoria lumii în texte de la începuturi până în zilele noastre*, București, 1999, pp. 215-216; F. Della Peruta, *Mazzini e i rivoluzionari italiani*, Milano, 1974, pp. 164-165.

³⁸ P. Mérimée, *op. cit.*, p. 38.

³⁹ Arian Dansette, *Deuxième République et second Empire*, Paris, 1943, p. 22; Philippe Seguin, *Ludovic Napoleon cel Mare*, București, 1994, p. 21.

⁴⁰ J. Bainville, *op. cit.*, vol. II, p. 182.

⁴¹ Octav Aubry, *Second Empire*, Paris, 1958, p. 18; vezi și P. Seguin, *op. cit.*, p. 71.

portul Boulogne sur Mer, din nordul Franței. Și această încercare se sfârșește cu un eșec lamentabil. Nimeni nu se răscoală, așa cum sperau complotiștii. Garda Națională din oraș, alături de vameși, reușesc să prindă pe rebeli, doi dintre ei fiind uciși⁴². De data aceasta, autoritățile franceze nu mai sunt clemente. Rebelii arestați sunt deferiți justiției, iar pedepsele aplicate sunt foarte grele. Ludovic Napoleon a fost condamnat la închisoare pe viață, deși avocatul său a făcut eforturi disperate să-l salveze. Detenția sa nu a durat decât șase ani, fiind încarcerat în fortăreața Ham, în regiunea Somme. Captivitatea ofițerului prinț era mai mult decât cordială. Ludovic Napoleon putea primi vizite la închisoare, dispunea de toate cărțile pe care și le dorea. În acești ani a citit o serie de lucrări aparținând lui Saint Simon, Proudhon, Fourier. Tot din pușcărie a putut expedia o serie de scrisori unor oameni de cultură ai epocii care îi împărtășeau ideile, precum Edgar Quinet, Jules Michelet, Luis Carnot, George Sand. În fortăreață, năbădăiosul prinț va putea face echitație. Avea și un valet personal. În ianuarie 1846 a solicitat eliberarea provizorie, pe cuvânt de onoare, cu scopul de a merge la Florența pentru a fi la căpătâiul tatălui său grav bolnav. Cererea i-a fost însă respinsă și de aceea s-a hotărât să evadeze. La 25 mai 1846 s-a îmbrăcat în hainele unui muncitor și a ieșit liniștit din fortăreață. Cu această ocazie a primit porecla Badingnet, după numele și porecla muncitorului zidar Pinguet. Ceva mai târziu Victor Hugo îl va numi Napoleon cel mic⁴³. Reușește să părăsească imediat Franța, ajungând repede în capitala Belgiei, Bruxelles, iar apoi la Londra, unde este găzduit de tânăra și frumoasa doamnă Howard⁴⁴. Prin intermediul gazdei sale, Ludovic Napoleon Bonaparte se integrează destul de repede în societatea engleză.

În Franța anilor 1846-1847 existau numeroase frământări. Criza economică care cuprinsese întreaga Europă își făcea tot mai mult simțită prezența. Șomajul crescuse vertiginos, nivelul de trai scăzuse. Aflat printre cei aproximativ 100 de studenți români din Paris, revoluționarul muntean Ion Bălăceanu consemna în amintirile sale prin iunie 1847: „Era pe timpul când întreaga Franță discuta cu pasiune problema «reformei electorale», pe care d. Guizot se încapățâna să nu o acorde. Lucrurile au ajuns până acolo încât cei avizați nu le-a fost mai greu să prevadă o revoluție”⁴⁵.

Opoziția, potrivit istoricului francez Jacques Bainville, reproșa regelui și ministrului său Guizot că trădează printr-o nouă Sfântă Alianță, „nădejile și dorințele popoarelor libere”, deoarece în 1847 „Europa fu plină de simptome revoluționare, însoțite de deșteptarea naționaliștilor, înainte chiar să se fi văzut semnele unei revoluții în Franța”⁴⁶. Foarte activ era acum Alexis de Tocqueville, teoretician de seamă al liberalismului din secolul al XIX-lea. El făcuse în anii 1831-1832 o călătorie în Statele Unite, unde a analizat cu atenție democrația americană. Tocqueville arată că „americani s-au născut – și nu au devenit egali”. În consecință, egalitatea democratică a creat acolo instituțiile politice care-i sunt adecvate și care

⁴² Al. Vianu, Camil Mureșan, Robert Păiușan, Simona Nistor, *Președinții Franței*, Craiova, 1991, p. 33.

⁴³ Victor Hugo, *Napoleon le Petit*, Paris, 1879, *passim*.

⁴⁴ Gh. Brătescu, *Aventurile galante ale lui Napoleon al III-lea*, București, 1991, p. 26.

⁴⁵ Ion Bălăceanu, *Amintiri politice și diplomatice 1848-1903*, ediție de Georgeta Filitti, București, 2002, p. 18.

⁴⁶ J. Bainville, *op. cit.*, vol. II, p. 190.

și-au demonstrat acum suplețea și stabilitatea. Teoreticianul francez atrage atenția că egalitatea condițiilor reprezintă „faptul generator” aflat la baza tuturor realităților sociale și politice americane. Tocqueville constată astfel că mai întâi democrația este o stare socială și că reprezintă dogma politică a suveranității poporului. El pune în discuție libertatea și egalitatea, arătând că sunt două lucruri distincte. Libertatea se întâlnește și în alte părți decât în societățile bazate pe democrație. „Deci, ea nu poate forma caracteristica distinctă a vremurilor democratice”. În schimb, „egalitatea oferă în fiecare zi fiecărui om o mulțime de mici satisfacții. Farmecul egalității se simte în fiecare moment și el este la îndemâna oricui”. Tocqueville relevă, mai departe, faptul că „Popoarele democratice iubesc egalitatea dintotdeauna, dar există anumite epoci când ele împing până în momentul când vechea ierarhie socială amenințată de multă vreme își încheie propria-i distrugere”⁴⁷. Gânditorul francez se declară un partizan al regimului republican influențat de sistemul politic din S.U.A. În aceeași lucrare el scrie cu sinceritate: „Mărturisesc că dintre toate guvernările, cea care mi se pare a corespunde în modul cel mai firesc democrației este guvernarea republicană. Când starea socială a unui popor se îndreaptă spre democrație, republica devine deci pentru el o consecință probabilă a acestei stări sociale, dar nu cred că este o consecință necesară”⁴⁸. Sistemul republican se lovea în Franța de o aristocrație foarte puternică, pe care Tocqueville o consideră „foarte abilă, stăpână pe sine, ea nu se lasă antrenată în aventuri trecătoare, are planuri de durată pe care știe să le lase să aștepte până când se ivește o împrejurare favorabilă. Aristocrația procedează savant, ea cunoaște arta de a determina să tindă, în același timp, spre același punct forța colectivă a legilor”⁴⁹.

Alexis de Tocqueville era un adversar al lui Guizot. El considera în amintirile sale, publicate recent și în limba română, că revoluția din iulie 1830 nu a rezolvat problemele cu care se confrunta Franța, deoarece „în 1830 luasem sfârșitul unui act drept finalul piesei”⁵⁰. Memorialistul susține că, în octombrie 1847, mai mulți prieteni parlamentari s-au reunit cu scopul de a se pune de acord asupra căii de urmat în sesiunea legislativă care începea. S-a convenit să publicăm un program sub forma unui manifest, mie revenindu-mi scrierea lui. [...]. După ce descriam lăncezeala vieții parlamentare, adăugam următoarele:

«Va veni o vreme când țara va fi din nou împărțită în două tabere. Revoluția franceză a abolit toate privilegiile și a distrus toate drepturile exclusive, lăsând însă în viață unul, și anume dreptul de proprietate”. Acesta potrivit semnatarilor documentului „trebuie să reziste zilnic la atacurile directe și neîncetate ale opiniilor democratice”. Proprietatea va deveni, în concepția lor, „câmpul de bătălie, iar principalele dezbateri politice vor privi modificările mai mult sau mai puțin

⁴⁷ Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*, vol. II, traducere din franceză de Magdalena Boiangiu și Beatrice Staicu, București, 2005, pp. 104-105.

⁴⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 262.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 263; vezi și André Jardin, *Alexis de Tocqueville (1825-1859)*, Paris, p. 353 și urm.

⁵⁰ Alexis de Tocqueville, *Amintiri*, traducere din limba franceză și studiu introductiv de Cristian Preda, București, 2007, p. 47.

profunde aduse dreptului proprietarilor. Vor revedea atunci marile agitații publice și marile partide”⁵¹.

În Franța începe așa numita campanie a banchetelor organizate de opoziție. În cadrul acestor baluri se discută probleme politice actuale. La mijlocul lunii februarie 1848, formațiunile antiguvernamentale plănuiau ținerea unui mare banchet. Aflat în centrul evenimentelor, scriitorul Prosper Mérimée susține într-o scrisoare expedită din capitala Franței, pe 19 februarie 1848, doamnei de Montijo că „Și la Paris dansăm, dar nu cu prea multă trageră de inimă. Ne așteptăm să se întâmple un eveniment. Știți că opoziția e hotărâtă să organizeze un mare banchet, în pofida interdicțiilor ministeriale. Acest banchet monstru era anunțat pentru duminică. A fost amânat pentru miercurea viitoare. Opoziția anunță că vrea să evite dezordinea și pentru acest motiv alege o zi de lucru și un cartier aristocratic pentru ca muncitorii să fie ținuuți departe de serbare”⁵².

Cu toate frământările existente, guvernul nu a luat măsuri extraordinare. Revolta însă mocnea. În vederea apărării regimului, cabinetul Guinot își punea mari speranțe în Garda Națională. Pe data de 22 februarie, baricadele se înălțau în Paris. Apărătorii ordinii publice, în loc să combată revolta, o întăreau. Regele Ludovic Filip I-a concediat pe Guizot pentru a tempera agitațiile, dar era prea târziu. Mareșalul Bugeand încerca să restabilească ordinea în Paris, dar este înfrânt⁵³. Sfătuit de Thiers, Ludovic Filip I abdică, iar Franța devine republică, în frunte cu un guvern provizoriu. Baricadele se ridicaseră peste tot în Paris. Martor al evenimentelor, Tocqueville scria în amintirile sale următoarele: „Baricadele erau construite cu mare artă, de către o mână de oameni, care lucrau cu multă sânguință, nu ca niște persoane vinovate grăbite să nu fie prinse în flagrant delict, ci ca niște muncitori care doreau să facă treaba foarte repede și bine”⁵⁴. Revoluția de la 1848 începuse în Franța. Și de data aceasta tonul l-a dat poporul francez. Aproape în întreaga Europă vor izbucni în primăvara anului 1848 acțiuni revoluționare: în statele italiene, în cele germane, în Imperiul Habsburgic, în Principatele Române. Europa era în schimbare. Vechile rânduieli feudale se destrămau sub loviturile ideilor revoluționare. Societatea europeană începea să se maturizeze, iar Franța era, pentru multe popoare, un exemplu demn de urmat.

Buzău–Galați

⁵¹ *Ibidem*, pp. 47-48.

⁵² P. Mérimée, *op. cit.*, pp. 129-130.

⁵³ J. Bainville, *op. cit.*, vol. II, p. 192.

⁵⁴ Alexis de Tocqueville, *Amintiri*, p. 73.